Rimantas Jankauskas

LIGŲ PĖDSAKAI PLINKAIGALIO ŽMONIŲ KAULUOSE

Didelis Plinkaigalio V-VI a. kapinynas yra vidurio Lietuvoje (žr. šios knygos p. 77), jo gausi ir gerai išlikusi osteologinė medžiaga leidžia susidaryti ir bendresnį I m.e. tūkst. vidurio Lietuvos gyventojų patologijos vaizdą. Tuo tikslu osteoskopiškai ištyrėme 182 kaukoles (78 vyrų, 63 moterų ir 41 vaiko) bei 129 griaučius (73 vyrų, 54 moterų, 2 vaikų), taigi iš viso 197 asmenų kaulines liekanas (88 vyrų, 66 moterų, 43 vaikų).

Traumos. Traumų žymių turi 8,0±2,5 % (vyrų 14,7±4,5 %, moterų 0,0 %) kaukolių. Kape Nr. 76 palaidoto vyro dešiniąją vainikinę siūlę kerta aštriu įrankiu (kirviu?) padaryta 85 mm ilgio kiaurinė skliauto žaizda. Smogta iš viršaus, kirvio ašmenys pasiekė kaukolės pamato vidų, mirtis įvyko tuoj pat. Kapo Nr. 223 vyro dešiniojoje vainikinėje siūlėje yra buku kietu daiktu padarytas impresinis skliauto lūžimas. Žmogus mirė traumos momentu ar iškart po jos. Kapo Nr. 92 vyro viršugalvyje ties strėline siūle - 20x8 mm sugijęs kirstos žaizdos pėdsakas. Kape Nr. 212 palaidotam vyrui prie kairiojo momens gumburo matomas ovalus 43x37 mm defektas plokščių dugnu su gijimo žymėmis. Šiuo atveju galėjo būti ir chirurginė intervencija. Kapo Nr. 254 vyro kaktos viduryje sugijusios 15x12 mm žaizdos žymės. Sugijusių impresinių lūžimų pėdsakų rasta vyrų kapuose Nr. 59 ir 201 ties dešiniuoju kaktos gumburu (atitinkamai 30x12 mm ir 15x15 mm). Kapo Nr. 291 vyrui prie kairiojo kaktos gumburo yra 22x17 mm sugijęs impresinis lūžimas. Kapo Nr. 106 vyro kairiajame viršutiniame žandikaulyje matomos sugijusios muštos žaizdos žymės.

Ilgųjų kaulų lūžimų dažnumas yra 0,7±3 % (vyrų 1,2±0,5 %,

moterų 0,0 %), rankų ir kojų kaulų bei kairės ir dešinės pusės jis nesiskiria. Vyrui iš kapo Nr. 292 konstatuotas kairiojo žastikaulio chirurginio kaklo lūžimas. Kapo Nr. 240 vyrui lūžęs kairysis alkūnkaulis ("gynimosi trauma"). Stipinkauliai lūžę vyrams iš kapų Nr. 16 ir 164. Kapų Nr. 306 ir 310 vyrų atitinkamai dešiniojo ir kairiojo blauzdikaulių lūžimai komplikavęsi lėtiniu osteomielitu. Vyrui iš kapo Nr. 154 rastas sugijęs šonkaulio lūžimas.

Degeneraciniai stambiųjų sąnarių ir stuburo pakitimai. Stambiųjų sąnarių deformuojanti osteoartrozė (DOA) buvo pakenkusi 2,1±0,5 % visų sąnarių - vienodai dešinėje ir kairėje pusėje. Dažniausiai pažeistas peties ir subakromialinis sąnarys (7,2±2,2 %). Jaunų žmonių (iki 40 m.) sąnarių degeneraciniai pakitimai reti, jų padaugėja vyresniame (virš 40 m.) amžiuje (4,0±1,1 %; $p < 0,05$). Jaunų vyrų ir moterų sąnariai retai būna pažeisti, po 40 m. vyrams DOA smarkiai (nuo 0,5±0,5 % iki 5,5±0,3 %; $p < 0,05$), o moterims nepastebimai (nuo 0,6±0,6 % iki 1,0±1,1 %; $p > 0,05$) padažnėja.

Deformuojanti spondiliozė ir osteochondrozė dažniausiai pažeidė apatinius krūtinės ir juosmens slankstelius, o spondilioartrozė - kaklo ir viršutinius krūtinės. Geltonieji raiščiai sukaulėję daugiausia tiek apatiniais krūtinės ir viršutiniais juosmens slanksteliais.

Tuberkuliozė. Kapo Nr. 177 moters 6 apatiniai krūtinės slanksteliai pažeisti tuberkuliozinio spondilito.

Periostitas. Tai nespecifinė antkaulio reakcija į bet kokį dirginimą, ją sukelia daugelis lėtinių viso organizmo susirgimų. Plinkaigalio žmonių dažniausiai pažeisti blauzdikauliai - 9,6± 3,4 % asmenų (vyrų 7,0±3,9 %, moterų 13,3±6,2 %, $p > 0,05$). Mo-

ters iš kapo Nr. 128 pakenkti šlaunikaulis ir blauzdikaulis, o vyro iš kapo Nr. 228 - abu stipinkauliai, šlaunikauliai ir blauzdikauliai.

Osteomielitas. Plinkaigalio osteologinėje medžiagoje rasti 3 blauzdikaulio lėtinio osteomielito atvejai, o tai sudaro 1,7± 1,0 %.

Nėštumų ir gimdymų pėdsakai dubenkauliuose. Ištyrus 37 moterų dubenkaulius, nustatyta, kad 20-30 m. moterys buvo gimdžiusios vidutiniškai 2,5 karto, 30-40 m. - 3,2, 40-50 m. - 4,6, o virš 50 m. - 4,5 karto. Visos 30 gimdžiusių moterų gimdė nuo 91 iki 123 (vidutiniškai 107) kartų, vienai moteriai teko 3,0-4,1 (vid. 3,6) gimdymo. Bevaikės sudarė 18,9±6,4 %.

Išvados. Plinkaigalio bendruomenėje buvo dažnas vyrų traumatizmas, ypač susijęs su smurtu. Stambiųjų sąnarių patologija rodo, kad vyrų ir moterų fizinė veikla smarkiai skyrėsi. Sprendžiant iš periostito dažnumo, vyrai ir moterys vienodai dažnai sirgo įvairiomis lėtinėmis ligomis. Jau V-VI a. Lietuvos gyventojai sirgo tuberkulioze.

Irena Papreckienė

XIV-XVII A. PIETŲ LIETUVOS GYVENTOJŲ ODONTOLOGIJA

Paskutiniaisiais metais Alytaus kraštotyros muziejaus archeologinių tyrinėjimų dėka papildžius Lietuvos kraniologinę rinktinę gausia Leipalingio (žr. šios knygos p.151) ir Bazorų (žr.: ATL 1980 ir 1981 metais. V., 1982, p. 97-99) medžiaga, susidarė galimybė pateikti viduramžių P Lietuvos odontologinę charakteristiką. Tam ištirta 137 sveikos ir 11 fragmentinių kaukolių iš keturių XIV-XVII a. Lietuvos kapinynų (Leipalingio, Didžiasalio,